

Finnugor-török szóhasonlítás.

1. *Szalad* «evado, aufugio, subterlabo» (MA.). — BUDENZ MUSz. 272. l. (n. 276.) a *száll* igével kapcsolja egybe. E helyett SETÄLÄ NyK. 26 : 385, FUF. 261. f. *suota* «grex equarum in venerem ruentium», *on suodaleu* «venerem appetit (equa)», lpN. *čuöddet* pr. *čuödam* «feminam circumcurrendo quaeritare». A lp. szóval már összehasonlította GENETZ Suom.-Ugr. d 8. Ezen f. és lapp szók ide tartozhatnának ugyan, ha volna adatunk arra, hogy eredeti jelentésük «futás» volt, de ezt csak úgy kell kikövetkeztetni, s bajos adatok híján eldönteni, hogy a két fogalom közül, a melyek tényleg összetartozhatnak (v. ö. *koslat*, GOMBocz NyK. 30 : 488; észt *sõitma*, *sõidan* : 1. «fahren, reiten», 2. «laufen», 3. «sich begatten, von vierfüßern» WIED.), melyiket illeti meg az elsőség. Ennélfogva nem fogadhatom el ezt a hasonlítást, hanem talán helyesebb nyomon jár DONNER, Vergl. Wbuch, n. 722. (II. 41.), a ki bár más etymológiát ajánl, mégis felemlíti f. *solua* «sich vorwärts mit getöse bewegen»; Erw. *solua*, *solju* «mit dumpfen laut, mit geriesel od. gerassel sich bewegen, allmählich gleiten, schreiten od. glitschen; sich hin und her bewegen»; — *solahtoa* «siklani, kisiklani, osonni» Kal. 32 : 351. *solahuttoa* «sich stürzen» Kal. 8 : 176. «hineinstossen, szökkent» (VIKÁR) Kal. 13 : 199.

Alakja s jelentése e f. szónak teljesen megfelelne a m. *szalad* igének; csakhogy már mint a *solu-*, *solju-* is mutatja, a «mozgás» jelentés kapcsolatban van benne a «zúgás» jelentésével, sőt némely származékában ez az utóbbi látszik az eredetinek, pl. *solata* «dumpf lauten, rasseln, platzend herausströmen, rieseln, sprudeln» (Erw.). Erre vallana *sola* «tompa hang, csörömpölés, csörgés, zörgés» (SZINNYEI). Csakhogy ezzel szemben ugyancsak *sola* «keskeny ház-köz, sikátor, szoros-út (SZINNYEI), hasonlókép *soluke* «der

schmale gang, der schmale beiderseits eingezäunte weg, die allee» (ERW.).

Minthogy pedig ez utóbbi két szó bizonyosan a «menés» jelentéséből fejlődött, mint akár a *folynosó, gang*, világos, hogy a kétféle f. *sola* külön eredetű. Ha pedig ez igaz, akkor könnyen érthető, hogy a velük kapcsolatban lévő igék némelyikében mikép egyesült a két heterogén jelentés: a zúgásé s a menésé. Szóval helyes s biztos a föltevés, hogy van egy f. **sol-* tövünk, a melynek «menés, futás» a jelentése. (Észt *sõluma, -un, -uda* «hin- und herlaufen, fliegen, in bewegung sein» WIED. 1192. nem ide, hanem a *száll* igéhez tartozik. Megfelelője f. *suilua* «siklik, gleiten, ausgleiten, glitschen», *suilata* «gleiten, glitschen, herabschreiten».)

Megemlítendőnek tartom, hogy a *sol-* tönek van *hol-* megfelelője is, bár a viszonyukat pontosabban most nem tárgyalhatom. Ilyenek: *holajaa* 1. «dumpf lauten, rieseln, murmeln»; 2. «unstät sein, herumschweifen, herumirren»: *aina holajavat kylää* «immer schweifen sie im dorfe herum»; *holjua* (v. ö. *soljua*) «sich hin- und herbewegen, schwanken, wackeln»; *holina* = *solina* «dumpfer laut, gerassel, geriesel»; 1. még *holkkuu, holkuttaa*.

LappS. *čälestet* «salire», *čalom* «saltus», *čilet, čilestet* dim. *čilegätet* inch. id. (LIND.) — N. *čellit* «unico saltu salire», *čellistet* dem. «ugrándoz», *čellit* fact. «ugrat», *čelodet, čeludet* «ide-oda ugrik», *čelon* «ugrás», v. ö. *čellot, čellolet, čelestet; čelotet* 1. «ugrat», 2. «im galopp fahren; kjøre i galopp» (FRIIS) — Lule *čellat* «hinabspringen, sich hinabstürzen» (HALÁSZ); *čəlu-, čəlute-, čəlaste-, čəlije-* «ugrik» (WIKL.) — Pite *čəllüt, čəlutət* (HAL.).

Vog. FK. *sulėti* ugrik, L. *sulimt-* kriechen, *sulent-* schleichen MUSz. 277. 1. DONNER II. 41. B. *sūlinti* «szökken», *sūlintāli* «iramodik», *sūliŋ* szökkenő, szökkenés. A hosszú ū a vogB. ben nem lehet eredeti, valamint az *l* sem a FK. s vogB. f. i. alakjaiban. Azt vélem, hogy ide tartozik vogB. *sūmi* szökik, ugrik, K. fut, *sūmili* ugrik, FK. *sūm-* rohan, KL. *šūmi* id. < **sulmi, *šulmi*. Alig hihető, hogy külön eredetű volna vogB. (*çot-*)*sulgi* kiszóródik, *sulgēlti* hull, *pal-sulgi* széthull.

Zürj. *šal*: *šal munny* «szétszóródik, szétmegy», *šaledny kajny* «kibugyog», *šaljšodny* «szétszór, elönt, elszór, elpazarol, zerstreuen, verschwenden», *šalkjalny* «szétmegy, fölolvad; zergehen, sich auflösen» (WIED.).

Cser. *šolem* «elfut» (SZIL.), *šiläm* Bd., *šiltäs* Tr. id.; *šilše* *saldak* «szökött katona» Bd.; *šilše* «landstreicher» Tr.; *šal'ša* «der ausreisser, schurke» [RAMSTEDT, a ki helytelenül mondja < *šaläs* elrejtőzik, mert ennek megfelelője *šolam* (SZIL.) id., *šolam* (ny.), *šulam* (k.) «titkol, geheim halten» (WESKE).

Csuv. *salan-* «sich zerstreuen» Máté 9 : 36 ; 26 : 31. «разсе-ваться, elszóródik, elszéled» ; *salat-* «растративать, elpazarol» (tkp. elszór, ZOL.), v. ö. *sulěnkě* «lejtő, раскатъ» Ucebn. 78; *sulěn-* «hajlik a nap, склониться» (AŠMARIN Pjesni 35, 2, Luk. 24 : 29.).

Oszm. *sal-* *صالىق* «megmozgat, lök, kerget, hajít», *asker s.* «truppen entsenden» ; *mejdana at s.* «auf den platz hervorsprengend» ; *dogany s.* «den falken steigen lassen» ; *ateše salar* «ein in das feuer stürzender d. i. tollkühner». A «futás» jelentésben különösen használatos a caus. *saldyr-* «sich stürzen» : *bu hajvanin ardana saldyr* «fuss ezen állat után ; jage hinterdrein». Így jelenti a refl. *salynyr-* : «sich hin- und herbewegen, schlendern, sich wiegen, nachlässig gehen» ; továbbá *saly vermek* «loslassen, gehen oder laufen lassen» ; v. ö. *salma deve* «ein versprengtes kameel». Érdekes még megemlíteni, hogy a mozgás jelentésből már az oszm.-ban kifejlődik a lógó, fityegő : *salyndyr-* «baumelnd herabhängen lassen», v. ö. *sačy saly vermek* «das haar frei herabhängen lassen» (ZENKER).

Ebből gondolom, hogy idevaló kaz. tat. *salin-* «lehajlik, lelóg», *salinki* «az öltöny lelógó része» (BÁL.) ; *salin-* külföldben annyit is jelent : «повалиться = leesik, ledől» (OSTR.). De még feltűnőbb, hogy *salin* a. m. «раскатъ на зимней дорогѣ, síkos jégút tél idején» (BÁL. helytelenül : «gödörösödés téli úton»), pl. *jul bik bozok salin bik küb* «az út nagyon rossz, sok a csúszósa» ; *saniuli* «раскатистый» (OSTR.). Ezt a jelentést pedig nem lehet abból a *sal-* igéből kifejteni, a melynek «класть, положить, поставить (домъ)» (OSTR.), «vetni, rakni, helyezni, önteni, építeni» (BÁL.) az értelme. Sokkal biztosabb, hogy egy másik, még pedig mozgást ill. menést jelentő *sal-* igéből származik.

A kirk.-ben a *sal-* igének szintén két jelentése van, jobban mondva kétféle *sal-* igével van dolgunk. Az elsőnek a jelentése : «построить, положить, felállít, rak, helyez» ; a másodiké : «пучить, ereszt, bocsát» : *kus, it sal-* «kibocsátani zsákmánya az ölyvet, a kutyát» ; *au, karmak sal-* «kivetni a hálót, horgot» ; *šijri*

men kojdu köpürgö sal- «a teheneket s juhokat átvezetni a hidon». Különösen megjegyzendő *sala* «folyó; притокъ рѣки, folyó áramlása» (KIRG. SZ. V. Ö. BUDAG. I. 690—1.).

A bask.-ban is *dal-* «класть, положить, поставить (домъ)». De itt is megvan *dalju* «раскатъ на зимней дорогѣ», s ugyanennek a jelentése még ez is: «járvány»; *daldir-* azt is jelenti: «освободить, megszabadít»; *daljn-* «нагнуться, отвиснуть; lehajlik, lelóg»: *daljnib turgan butak* «lelógó ág».

Jak. ? *älii, älijäbin* «herbeistürzen, vorbeistreichen»; *älik, äliktik* < *älii* «rasch, flink; gyors, sebes» (BÖHNL.); v. ö. a szókezdő s elmaradásáról u. o. 214. §.

(GRÖNBECH p. 90. *älik, älii* összeveti ujg.-oszm. *äv-* «siet» igével, azzal a feltevéssel, hogy jak. *äli* < **ävlii*, a mit azonban nem tud igazolni.)

2. *Szám* (VÁMB. Szóegy. NyK. 8 : 173; MUNK. NyK. 18 : 84; 25 : 283. WICHM. Tschuw. Lehnw. 96.).

oszm. *saj-* «számlál», *sajil-* «gezählt werden, zählbar sein»; *sajj, saj* «szám» (ZENKER).

kel. t. *san* «zahl, zählung, berechnung»; *sanagci* számoló (ZENKER).

csag. *saj* «compte»; *saj-* سابق «compter» (PC.) *sajja* id.; *saju, sajjn* «zählung, rechnung» (PC. KÚNOS, Čag. Wb.); *sajla-* «kiválaszt, auswählen» (KÚNOS u. o.); «faire choix, tenir compte» (PC.); *sajlan-* «zählen lassen; être porté en compte» (KÚNOS, u. o.; PC.); — *san* prüfung, zählung (KÚNOS u. o.); سان «compte, nombre, membre» (PC.); *sanag* «rechnung, zahl» (KÚNOS u. o.), «compte, supputation» (PC.); *sana-* سانامق «compter» (PC.).

kaz. t. *sajla-* «választ» (BÁL., ZENK.) «выбирать» (OSTR.) (cser. *sajlém*); *sana-* «számlál» (BÁL., OSTR.).

bask. *šana-* «считать, számlál»; *šanau* «счетъ, számlálás» (KAT.).

kirg. *sajla-* «избрать, kiválaszt»; *san* «számlálás»; *sana-* «számlál»; *sanaulj* «сосчитанное» (KIRG. SZÓT.).

orkh. *san* «szám», v. ö. *sansiz* «innombrable» (ТОМ. 37; RADL. 389.).

koib. *sâne, sane* «rechnung, zahl»; *sanîrben* «lesen, zählen» (CASTR.).

Az idézett példákból látható, hogy *saj-* igeszó válik ki a számlálás fogalmának jelölésére. Lehet, bár éppen nem bizonyos, hogy a *san* szó e *saj-* származéka; ezt azért nem igen tartom valószínűnek, mivel a *san* s származékai tudvalevőleg becsület, tisztelgetet is jelentenek, a melyet lehet is nem is a számlálás fogalmából kifejtteni, de mindenesetre nagyon bölcselkedően okoskodva (alább erről még szólunk). Jelenti továbbá a kel. törben *san* «stück eines ganzen, glied», pl. *san san* «stück für stück», s ez a jelentése már inkább közeledik a szám fogalmáéhoz. Ha továbbá meggondoljuk, hogy a *saj-* töből nehezen érthető *san* < *sajin* (v. ö. csag.-ban), könnyen támadhat az a gyanu, hogy e két alak *san* ~ *saj-* között nincs alaki közösség, és hogy a jelentésbeli csak másodrendű fejlődés. Alapszik pedig részint a *san* rokon értelmén: *stück, glied*, a melyből a rokon hangzás teljes értelmi megegyezést teremtett. Külömben maradjon ez csak feltevés.

De már teljesen hibásnak kell tartanom ZENKER következő véleményét: *san-* < **sajin-* refl. von *saj-*. Alakilag az ilyen összevonás ellen már fönt megtettem a kifogásomat. A *san-* (tat. *sana-*) jelentése: «meinen, dafürhalten, schätzen, urtheilen, denken, glauben, vermuthen, voraussetzen, wollen, verlangen». Ezt alig lehet ebből kimagyarázni: «bei sich zählen», mint ZENKER gondolni látszik. Tudvalevőleg ez az ige hasonló jelentésben nagyon el van terjedve a törökség területén: csuv. *son-*, *sun-* (PAAS.) «kíván, gondol»; csag. *san-* «estimer, conjecturer, se précautionner, se préparer» (*schonen* csak VÁMB.-nál); alt. *sana-* «gondol, kíván, szándékszik, akar»;

mong. *sana-* «denken, gedenken», s innen belekerült a jakutba: *sanā-* «denken, meinen, nachdenken, begreifen, für etwas halten» BÖHTL., BOLLER M. Verb. 58. (306.)

Mint jövevénytűző cser. *son-* «gondol, kíván», *šandar-* «bizhiteget» (v. ö. PAAS. Finn.-ugr. s-laute 80. l.); vogP. *sōneti* «észrevesz», K. *sonāti* «becsül» (más képzővel).

Végre m. *szán-* «destino, propono» is bizonyára ide tartozik, a mint azt már BOLLER i. h. Bud. Török-magy. nyelvhasonlítás (= TM) 167. VÁMB. Szóegy. NyK. 8:174. látták. Kölcsönvételnek tartom.

Ezekhez az igékhez tartozik (vagy az igék tartoznak ő hozzá) a f. e. *san* «becsület, tisztelget» jelentésben, s azt állítom, hogy a *saj-* igéhez semmi köze sincs.

A *saj-* igéből képzett igenevek ellenben ezek a névtők: orkh. *saju* «jeder», *jár saju* «en chaque pays», c'est-à-dire: «chacun dans son pays», proprement: «en comptant» gerundium de *saj-* (ou *sa-?* «compter») (THOMSEN, Inscr. Orkh. 154. l. V. ö. RADL. Altt. Inscr. 132. l.).

tar. *sai*; alt. *sajin* «каждый»; kaz.-t. *sajin* «-nként»: *kön s.* «naponként, jeden tag» (BÁL.); jak. *āji*, pl. *kün āji* «täglich». A jakutban érdekes párja *aχsin*, *aχsigar* ugyanezen jelentésben < *āχsi* «rechnung, gegenseitige abrechnung» (v. ö. GRÖNB. 69. l.).

Végre a szóban forgó ige rokona a csuv. *suw-* (ZOL.), *su-*, *sēw-* (GRÖNB.), *sēw-* (MUNK. átírása szerint); inf. *suma* Sv. Ist. 45. «считать по порядку, számlál». Ebből az egyetlen alakból, a melyben *w* mutatkozik, GRÖNB. 69. l. az összes id. rokonságban egy eredeti *b* elvesztére következett. De a csuv. *w* ~ *j* változásra egyéb példával is rendelkezünk, pl. cs. *fiw-* ~ tat. *təj-* «érint»; cs. *kēwā* ~ tat. *kējā*, «moly» (AŠM. Gramm. 80. 95. l.). E szerint *sēw-* is lehetne < **sěj-* s megfelelné az eddig talált *saj-* igének; ámbár az sincs kizárva, hogy *saj-* < **saw-* (v. ö. PAASONEN, JSFOu. 21: 26. l.).

Mint az inf.-ból: *su-ma* látható, mássalhangzók előtt *sēw* > *su* válik, úgy hogy ide tartozik *sum* (-*m* névszóképzővel) «szám, számlálás, счет, число», a melyet AŠM. Izv. 18: 127. l. idéz (v. ö. WICHM. Tschuw. Lehnw. 96.). De ennek van egy bökkenője. Az t. i. hogy ZOL.-nál *som*, *sum* «rubel», kaz.-tat. *som* (BUDAG.), *sum* (BÁL.) id., kirk. *som* id., s a mellett «брусъ желѣза, листовое желѣзо, vasdarab»; v. ö. alt. *som temir* «súlyos vas, твердое желѣзо»; tob. t. *som* «руль, корма, kormány a hajón» (BUDAG.), csag. *som* «pur, massif, entièrement» (PC.), «massiv gearbeitet» (VÁMB.), bask. *šum* «rubel, hólyag v. daganat az ember fülén s lágyékán». Megjegyzi még ZOL.: v. ö. perzsa *šem* (сeм), tat. *sum*, permi *šem* (зүрj. šöm) «pénz, деньги» (зүрj.-ben még «pikkely» WIED.).

Most már valóban nem tudom, mit gondoljak e szóról, még ha nem is tekintem más mint «rubel» értelmét. Vajjon a csuvasból került-e a többi nyelvbe, vagy a csuvas s a többiek úgy vették valahonnan közösen kölcsön? Legjobb, ha egyelőre elválasztjuk tőle a csuv. *sum* «szám» jelentésű szót, melyet akkor eredeti csuvas képzésnek tarthatunk.

Azonban még most sem estünk át minden nehézségen. Azt gondoltuk fent, hogy csuv. *sëw-* < **sěj-*. De akkor hogyan magyarázhatjuk ZOL. *e* szavát: *solim* «számlálás, *счет по порядку*»? Lehetetlen, hogy más eredetű legyen, mint hogy a *sëw-* igéből származzék; viszont az se lehetséges, hogy a régibb **sěj-* igéből keletkezzék. A képző itt is *-im* a megelőző *l* < *w* gondolható, továbbá *ě* > *o* az *l* miatt, úgyhogy **sëwim* > *solim*. Azt is említettük, hogy GRÖNB. nem *j-*, hanem *v-* ill. *b-*tövéeknek gondolja ezen egész sor szavakat s ez az adat is mintha igazat adna neki. Azonban csak látszólag. Mert ez a *solim* véleményem szerint bizonyosan újabb képződés < **sëwim*. A szokatlan *l* > *w* hangváltozásnak az okát megtaláljuk a csuv. *sulla-* (ZOL.), *süllä-* (PÁPAI) «megválaszt, *выбирать*» igében, mely nem egyéb, mint a tat. *sajla-* átvétele, a mint azt még a meglévő *sujla-* alak is bizonyítja (Máté 13 : 48.).

Végre térjünk vissza a mi *szám* szavunkra. Könnyű róla elválasztani az *-m* deverbális névszóképzőt, mely szerte megvan a finnugor s egyúttal a török nyelvekben. Nyilvánvaló tehát, hogy *szám* < **szaj-m* (*a-* illabialis rövid *a*), vagyis, hogy a töve szintén **szaj*, mint az idézett nyelvekben.

Viszont bizonyosnak mondhatjuk azt is, hogy az összes ismert s idézett adatok közül egy se felel meg e szavunknak annyira, hogy jövevényszónak tarthatnók. Még a csuvas se, a mely csak annyiban hasonlít hozzá legjobban, hogy ugyanaz a képzője, de erősen eltér tőle abban, hogy más, változott hangbeli töből van képezve.

Jogosan mondhatjuk tehát, hogy nem átvett, hanem a föntebbiekkel eredeti rokon szó.

3. a) *Szel-* scindo, proscindo, schneiden (MUSz. n. 300; DONNER n. 696; ŠETÄLÄ FUF. 264.).

vogB. *sili* «szeletel», *silti* «hasít», KL. *silti* «metsz, fölszijal», KL. *sälli* «szeletel», K. *selti* (MUNK. NyK. 25 : 260.).

votj. *šeläp*, *šelläp*; *šiläp*, *šiläp* (MUNK.); *šelep* (WICHM. 66.) «forgács; holzspahn».

zürj. *tšeläl-* «spalten, ritzen machen; hasít, rovátkol».

finn *säle*, g. *säleen* «szilánk», *sälö* id.

lpN. *callet*, pr. *čalam* «szel, hasít»; Lule *čuola-* «hauen,

schneiden) (WIKL.), Pite *čullat*, *č'ollat*, *čollat* «metsz, vág» (HAL.), S. *salet* «findere, szel», *čuolet* «scindere» (LIND.).

cser. *šeram* «hasít» (*šeram* id. GEN. 45.), *šeläm* (m.), *šelštiäs* «szétpattan», *šelon-kajem* «megreped; bersten», *luat-kok užašes šelon* «tizenkét részre osztotta». O. 71.

csuv. *čil-* (*čěl-* PÁP.) «hasít, szel, щепать; szíjat szel, кроить ремни; lehánt, отдирать на мелкия части»; *čilě* «szelet, отръзокъ» (ZOL.).

jakut *sül-* «die haut abziehen» (BÖHTL.), *č ~ s* hangmegfelelésre v. ö. u. o. 186. §.

b) *Szilánk* «spänchen, splitterchen» stb.:

Tudvalevőleg van egy mélyhangú tő is, melynek származékai hasonló jelentésűek:

f. *sale*, g. *saleen* «szilánk»; *silu* «szálka, kis szilánk, hulladék darabka»; *salia-* «hasogat szilánkot».

lp. S. *čušla-* «vág, metsz; hauen, schneiden» (WIKL.), *čullat*, *čollat*, *ču'llat* id. (HAL.)

cser. *šulam* «metsz, szel, szab», *šulošt-* «zerschneiden», *šuluktém* «kiherél».

osztj. S. *šqlě* «levágott darab».

vog. B. *sälēm* «szálka».

magy. *szil-*: «vág, farag, gyalul»; *sziló pad*: «faragó pad» (MTsz.); *szilat*: «szelet» (Nyr. 10:327.), *szilak* id. (PP. Nyr. 12:557; 15:428; Kriza); *szilánk*, *szilány*: «gyalúhulladék», *szilács*: «forgács» (MTsz.); *szilony* «gespaltene rute (zum fassbinden)» (KRIZA, MTsz.).

Bár méltán feltűnő, hogy a régi nyelvben mindezek ismeretlenek (SZILY NYUSZ.), ellenben csak *szivol*, *szivul*, *szijal*, *szijul* «seco» fordulnak elő a NySz.-ban. Viszont ismeretes dolog, hogy a nép nyelve számos régi szót megtartott.

c) *Szalu* «hohlbeil, ascia» (Beszt. Szósz.).

A másik csoport ugyanezen tőből egy *g ~ v* hanggal bővült: mordE. *šalgu-*, *šalgu-*, M. *šalgâ-* «szúr»; E. *šalgo*, *šalgä*, M. *šalgä* «fulánk; túlevél»;

osztjK. *sožät*, I. *sūwt* «szalú, hohlbeil zum aushöhlen von trögen und kähnen»; *sōgot* «gyalú» (PATK. CASTR.).

f. *salvaa* «ácsol, kivág, herél».

vog. K. *sëilä*, B. *silä*, KL. *síl*, P. *sil* «szálka; spänchen, splitterchen» (MUNK. ÁKE. 555.).

Lásd PAAS. FUS. 57, SETÄLÄ, FUF. 2 : 259.

Mind a két tudós ide sorolja magy. *szalu*: «vályozó, hornyoló horgas fejsze, vájó balta; ácsok simító szerszáma»; *szalul, szalval* (MTSz.); v. ö. MUSz., DONNER i. h.

Alább majd megpróbáljuk kideríteni a *szalú* ~ *szilánk* szók többeli hangeltérését.

d) *Szalag*: «vimen, vinculum». Sőt igaza van DONNERnek, a ki ide sorolja *szalag* szavunkat is n. 694, a melyet a többi tudósok (MUSz. n. 275, PAAS. FUS. 45. SET. FUF. 2 : 250.) «kötni» alapfogalomból magyaráznak s a szerint hasonlítanak. Erre vall, t. i. hogy «szalag» tlk. a. m. «szelet», az ilyen kifejezés: «Szalag-szijat metszeni valaki hátából: de cute alicuius ligulas trahere» PP. Már a Beszt. s Schläg.-ben is együtt van: *zalak ziw*. Úgy látszik, hogy rokonértelmű szók, v. ö. alább a *szíj* magyarázatát. A szó régi jelentése különben nemcsak «vinculum», hanem «vimen» is; ez pedig alig érthető a «kötés» fogalomból, de igenis könnyen a «vágás, szelés» fogalmából, valamint a f. i. példákból is látható. Viszont a «vimen» jelentéséből: «gerte. reis, ruthe; flechtwerk, bindwerk» könnyen származhatott szórványosan a «vinculum». A nép még csak «pántlika» értelemben használja, a mely inkább «szelet», mint «kötő». Az idegen szó nem bírta ugyan kiszorítani az eredetit, azonban etymologiai értékénél fogva lehetett rá olyan hatással, hogy jelentésváltoztató hajlandóságában támogassa, mint-hogy akár a «szíj», akár a «szalag» szóhoz természetes mellékképzet gyanánt fűződik a «kötés», mivel erre nemcsak hogy alkalmas, hanem állandóan használtatik is.

Ha így okoskodik vala, bizonyosan nem írta volna álmélkodva SZEMERE: «hogy a *szalag* a ,pántlikát' kitehesse, meg sem álmodtam» (SZILY NyUSz. 293.).

Végül meg kell még említenem f. *selkä-puu* «ein pfahl, auf welchem die fischnetze zum trocknen aufgehängt werden; der hebebaum am ziehbrunnen; háló-száritó rúd; szivárványos kút rúdja» (ERW.); *selkäin*, gen. *selkäimen* «hálószáritó rúd; vmi fölött keresztben fekvő fa» (SZINNYEI); v. ö. mordE. *šalgo* «botocska, bot; botocska, a melylyel a hársfaháncsot leszakítják». Ha a finn

szó csakugyan ide tartoznék, a mit éppen nem tartok bizonyosnak, érdekes magashangú párja volna az említett hasonló képzésű mélyhangúaknak.

Rendes tünemény a finnugor s az összes ural-altáji nyelvekben az ú. n. hangrendi párhuzam, úgy hogy nincs kizárva a lehetősége annak, hogy az imént elsorolt magas- és mélyhangú azonos értelmű szók csakugyan közös eredetűek hang-tartalmukban is. De ezt a kérdés homályossága miatt függőben kell s lehet hagynunk.

A mélyhangú szavakhoz sorakoznak a következő török szavak:

kaz.-tat. *čal-* «levág (állatot)», *kuj č.* «bárányt levágni».
kírg. *šal-* id., bask. *sal-* id.

oszm. *čalim* «él, a minék éle van; schneide, alles was eine schneide hat» (VAMB. Urspr. 490. v. ö. NyK. 8:174. «côté tranchant de l'épée» SB.

e) *Szélj*, *sziju*, *szijju*, *szí*, *széva* MTsz. *szyu*, *szju*, *szíj*, *szí* NySz.: «riemen»; *szijal*, *szíul* «seco disseco», *szivol*, *szívil* id. (NySz.); *szíjjok*: «vágok» Nyr. 12:95; *szíjó kés*: «kétnyelű vonó kés (húsoló, faragó, simító szerszám)», *szívó* (*szíló*) *kés* id., *szív-«hasít abroncsnak való ágat»*, v. ö. *szil-* «vág, farag», *szíjács*, *szíács*, *szívács* (v. ö. *szilács*): «gyaluforgács, vonókéssel csinált forgács» (MTsz.; MUSz. n. 298, 300, DONNER n. 634.)

oszm. *soj-* (čag. ad. *soj-* és *sij-* BUDAG. v. ö. oszm. *sír-*, *sijir-*) «lehánt, lenyúz, levetkőztet, kirabol (ZENK., BUDAG.), *заколоть, рѣзать животи*; állatot levág, leszúr» (BUDAG.).

čag. *soj-* «óter le peau, un habit; lenyúz, levetkőztet» (PC.).
alt. *soj-* «lehánt, lenyúz».

kírg. *soj-* «lenyúz»; *sojau* «tülevél; игла хвойныхъ деревьевъ; tövis, túske; колючки на растеніяхъ».

bask. *šuj-* «állatot levágni; колоть ножомъ животное; lenyúz, содрать кожу съ тѣла»; — *šujindi* «lehántott nyírfa; береза съ которой сняла береста».

vog. B. *sol* (nem hosszú *ō* mint MUNK. írja ÁKE. 555.), P. *šal*, ALV. *šal* «nyárs». De kötve hiszem, hogy ez volna alapjelentése, mint MUNK. i. h. gondolja. Mert nem lehetne belőle kimagyarázni 1. a «túske» jelentést, v. ö. VogNépk. 3:19. *ini' juw qlne*

aumij solil pēlilawē «a csipkerózsán lévő fájdalmas tüskék szurdalják».

2. ék u. o. 3 : 445. *nāyk-jiw vortij sol* «vörös fenyőfából való kemény ék».

3. *sol-pun* «szörszálka» u. o. 4 : 145.

4. *sol-jgut-iäl* «hegyes fanyilak» I. 86.

Mindezt lehetetlen a «nyárs» fogalmából kimagyarázni, de igenis lehet a «szelés, vágás, hegyezés» fogalmából, a mint fönt kétségtelen példáit láttuk. Ugyanebből kimagyarázható a «nyárs» is, sőt ezen esetben nem is lehet másképp magyarázni. A vogul szavakat MUNK. is így fordítja: «zugespitzter stock; spiess». AHLQV. nál a szó jelentése: «stange, fische darauf zu trocknen», s mind a két szempontból figyelmeztetek a f. i. mordE. *šalgo*, f. ? *selkäin*, *selkä-puu* szavakra.

Még egy adatot meg akarok említeni, mivel ilyen kényes kérdéseknél a legkisebb részlet is fontossá válhatik. VogNépk. IV. 151. meg akarják vendégelni az érkező vendéget, s a gazda így szól hozzá: «*ti tūj tēlēm nāwer-pī jol-solemtāln*, egy ezen nyáron ellett csikófiút surj le». Ha megnézzük eddigi idézeteinket, sok példát találunk, hogy az ide vágó s tartozó szavak épp az állatok levágását, leölését is jelentik, pl. maga a tör. *soj* ige is.

Hogy zürj. *šol* «spiess, speer, lanze, pflock», votj. *šālī* «stab, stock» minő viszonyban vannak az id. vogul szókkal, a melylyel MUNK. i. h. összehasonlítja, nem tudom megmondani. Nem lehetetlen, hogy kölesönszók a vogulból.

Bővebb bizonyítékul felfogásunk mellett szolgálhat még vogB. *sālt*, AL. *solt* (talán *solt*?) «háncs», bár feltűnő az *ā* hosszúsága, a minő azonban nem ritkaság a vogB. elsőszótagjában, v. ö. *sālem* «szálka». Még biztosabb adat vogT. *šult* «szelet» (< **sult*, a hol *s* > *š* mássalhangzó illeszkedéssel az *l*-hez v. ö. PAAS. FUS. 6. s köv. l.), a mely teljesen megfelelője a m. *szj*- szónak nemcsak hangjaiban, de jelentésében is. Viszont nem is lehet különválasztani a vogB. *sol* szótól; persze hogy a magánhangzóknak sokféle kiegyenlítődésként történt.

Ide való továbbá: zürj. *šul* «zum flechten präparirter bast; fonásra elkészített háncs»; — *šulal-* «szedel, hasít, hánt; aufspalten, aufschlitzen der länge nach, spleissen (kienspäne), abstreifen (bast)» (WIED., ROG.).

A felsorolt adatokból kiviláglik: 1. hogy a magy. *szij-* ige < **szoj-* való s a mély hangzó a *j* hatása miatt lett *i*-vé.

2. hogy *szil-, szilánk* stb. < **szal-* a *szij-* analógiája miatt szerezte *i* hangzóját.

3. hogy *sziv-, szivács* stb. a *szij-*ból ered *j* ~ *v* változással, ill. hiatus-töltő *v*-vel.

4. magától értetődő, hogy *szij* «riemen» voltaképpen *szíju* rövidítése és a *szij-* igeének participiuma.

SZILASI MÓRICZ.

Irodalom.

Journal de la Société Finno-ougrienne. XXI. (PAASONEN H. Die sogenannten Karataj-Mordwinen oder Karatajen. — RAMSTEDT G. J. Das Schriftmongolische und die Urganundart. — WICHMANN Y. Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen 1901—1902. — NIELSEN K. Lappalaisten murteiden tutkimisesta. — PAASONEN H. Matkakertomuksia vuosilta 1900—1902. — Auszüge aus den Sitzungsberichten der Finnisch-ugrischen Gesellschaft.)

Keleti Szemle. IV. 2. szám. (KUUN GÉZA gr. Gurdēzi a törökökről. VIII. — PATKANOW S. Geographie und Statistik der Tungusenstämme Sibiriens. — MUNKÁCSI B. Ältere Berichte über das Heidenthum der Wogulen und Ostjaken. — PRÖHLE VILMOS. Baskir nyelv-tanulmányok. — DANON A. Essai sur les vocables tures dans le judéo-espagnol. — Irodalom. — Kisebb közlések.)

Nyelvészeti Füzetek. Szerkeszti SIMONYI ZSIGMOND. — 7. GOMBOCZ ZOLTÁN. Nyelvtörténet és lélektan. — 8. SIMONYI ZSIGMOND. Helyes magyarság. — 9. VARGA IGNÁ CZ, SZABÓ DEZSŐ, KERTÉSZ MANÓ. Nyelv-járási tanulmányok. — 10. NAGY SÁNDOR. A váci nyelvjárás.

THEISZ GYULA. Francia-magyar szótár. Budapest, Lampel R. Ára 5 korona.

ZOLNAI GYULA. Magyar oklevélszótár. 6. és 7. füzet.